

УДК 658/330.14.01

Т. С. ПІЧУГІНА, Т. В. ГУКОВА**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА»**

Розглянуто основні підходи до обґрунтування сутності поняття «капітал підприємства». Сформовано власне визначення категорії «капітал» підприємства як матеріальні, грошові та нематеріальні ресурси, що авансовано у формування активів підприємства, необхідних для здійснення його господарської діяльності в довгостроковій перспективі, з метою отримання доходу та прибутку. Визначено склад взаємопов'язаних і взаємообумовлених внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на структуру капіталу підприємства та визначають можливості управління ним.

Ключові слова: капітал, фінансові ресурси, підхід, кругообіг, кошти, внутрішні і зовнішні чинники, фінансове забезпечення.

Т. С. ПИЧУГИНА, Т. В. ГУКОВА**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «КАПИТАЛ ПРЕДПРИЯТИЯ»**

Рассмотрены основные подходы к обоснованию сущности понятия «капитал предприятия». Сформировано собственное определение категории «капитал предприятия» как материальные, денежные и нематериальные ресурсы, авансированные в формирование активов предприятия, необходимых для осуществления его хозяйственной деятельности в долгосрочной перспективе, с целью получения дохода и прибыли. Определен состав взаимосвязанных и взаимообусловленных внутренних и внешних факторов, оказывающих влияющих на структуру капитала предприятия и определяющих возможности управления им.

Ключевые слова: капитал, финансовые ресурсы, подход, кругооборот, средства, внутренние и внешние факторы, финансовое обеспечение.

T. S. PICHUGINA, T. V. GUKOVA**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DETERMINATION OF THE "CAPITAL OF ENTERPRISE" ECONOMIC ESSENCE**

The main approaches to substantiating the essence of the concept of "capital of an enterprise" are considered. The actual definition of the category of "capital" of the enterprise as material, monetary and intangible resources, which was advanced in forming the assets of an enterprise necessary for its economic activity in the long run, was formed for the purpose of obtaining income and profits. The composition of interconnected and mutually determined internal and external factors influencing the structure of the enterprise capital and determine the possibilities of management of it are determined. The internal factors determining the peculiarities of the formation and composition of the capital of enterprises are: the organizational and legal form of the enterprise's activity, the existing capital structure, the level of profitability of the operating activity, the size of the enterprise and the stage of its life cycle, the degree of financial stability, the priorities of owners and management in choosing a method of financial provision, etc. External factors are the following: the state of the legislative process, the level of administrative influence on the economy of enterprises, the stability of the commodity market, the financial market situation, the tax burden on the enterprise, the ratio of creditors and investors to a particular enterprise, the degree of credit risk and the level of potential of the banking system, tendencies of development of other branches of economy.

Keywords: capital, financial resources, approach, circulation, funds, internal and external factors, financial security.

Вступ. У сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки в механізмі функціонування підприємств відбуваються суттєві зміни, що викликані різноманітним впливом чинників зовнішнього середовища. Діяльність підприємств сьогодні підлягає впливу з боку багатьох факторів і охоплює широкий спектр питань організаційного, технологічного, економічного та фінансового характеру, які потребують повсякденного вирішення. Важливе місце серед таких питань займає забезпечення потреби підприємств у капіталі за рахунок формування фінансових ресурсів із різних джерел.

Від того, яким чином подано співвідношення усіх форм власного та позикового капіталу, що використовується підприємством у процесі своєї господарської діяльності, залежить ефективність його функціонування в умовах конкурентного ринку, фінансова стійкість, раціональність використання активів, можливість досягнення певного обсягу діяльності та отримання необхідного розміру прибутку, необхідного для подальшого розвитку господарського суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень та літератури.

Проблема управління капіталом приваблює велику кількість науковців. Так, дослідженню цього питання присвячені праці наступних відомих вітчизняних і закордонних вчених: Ю. Бріггема, Дж. К. Ван Хорна, С. Росса, М. Абрютіної, І. Бланка, В. Бочарова, Ю. Воробйова, В. Ковальова, В. Леонтьєва, О. Стоянової та ін. Вивчення опублікованих робіт виявило, що капітал, який залучається підприємствами для здійснення господарської діяльності, характеризується багатоаспектною економічною сутністю та значною різноманітністю видів.

Незважаючи на значну кількість робіт за обраною проблематикою, необхідно відзначити недостатність системних розробок, присвячених формуванню теоретичних засад змісту даного поняття. У сучасних економічних умовах існує необхідність уточнення сутності капіталу з метою забезпечення ефективності управління його формуванням і використанням на кожному підприємстві.

Таким чином, актуальність даної проблеми і відсутність належного висвітлення в сучасній

науковій літературі визначили вибір теми дослідження, її мету та завдання.

Метою статті є узагальнення основних підходів до розуміння категорії «капітал», обґрунтування авторського бачення сутності поняття «капітал підприємства» та виокремлення основних чинників, що впливають на формування та склад капіталу підприємств.

Результати дослідження. Економічним призначенням будь-якого підприємства є виробництво продукції або надання послуг, потребу в яких відчуває ринок. Кожне підприємство намагається забезпечити результату своєї діяльності найбільшу споживчу цінність, що досягається за допомогою ефективного використання факторів виробництва на основі відповідної організації процесу виробництва та праці. Важливою умовою, що змушує працювати цю систему в ринкових умовах, є інвестування капіталу у фактори виробництва, забезпечення безперервності його функціонування та виробництва і реалізації продукції, а також у розширення виробництва. Тому щоденна господарська діяльність підприємства вимагає певного фінансового забезпечення.

Кожне підприємство є елементом економічної системи та вступає в певні взаємовідносини з іншими підприємствами, бюджетом, власниками ресурсів та іншими суб'єктами ринку, у процесі яких і виникають фінансові відносини, які складають сутність фінансів підприємства. Тобто, фінанси підприємства складають систему грошових відносин, які виникають в процесі його фінансово-господарської діяльності, та за допомогою яких відбувається створення та використання цільових фондів грошових коштів. Представники західної економічної думки наголошують, що саме фінанси підприємств є основою розвитку системи підприємництва та життєвою силою бізнесу [1]. Без відповідного забезпечення фінансами відбувається стримування розвитку всіх елементів підприємництва та уповільнення прогресу.

Дійсно, фінансові ресурси використовуються підприємством у виробничій (операційній) та інвестиційній діяльності, а також спрямовуються на утримання й розвиток об'єктів невиробничої сфери, споживання, накопичення в спеціальні резервні фонди та інше. Вони знаходяться в постійному русі, але перебувають у грошовій формі тільки у вигляді залишків грошових коштів на розрахунковому рахунку в банку або в касі підприємства.

В умовах ринкової економіки, як правило, використовують поняття «капітал», який є реальним об'єктом для отримання прибутку.

Капітал і фінансові ресурси мають одну й ту саму природу – грошові кошти. Але, як слушно зазначає низка дослідників, капітал є тою частиною фінансових ресурсів, яка призначена для розвитку торговельно-виробничого процесу, а саме – придбання предметів праці (сировини, матеріалів, товарів тощо), знарядь праці, робочої сили та інших факторів виробництва [2; 3]. Іншими словами, капітал – це ті фінансові ресурси, за рахунок яких здійснюється формування активів

підприємства, необхідних для здійснення його господарської діяльності. Через те, що капітал не може тривалий час знаходитися у вигляді грошових ресурсів, він є перетвореною формою фінансових ресурсів.

Термін «капітал» має неоднозначне трактування у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі. Первісне значення цього слова (від лат. *capitalis*) – головний. Пізніше у німецькій та французькій мовах цим терміном позначали головне майно, головну суму.

По суті в капіталі відображається система грошових відносин, яка втілює циклічний рух фінансових ресурсів – від мобілізації їх у централізовані фонди грошових коштів, потім розподіл і перерозподіл, та отримання знову створеної вартості (або комерційного доходу) підприємства.

Капітал, як одна з найбільш часто використовуваних у фінансовому менеджменті економічних категорій, відома задовго до його зародження, має важливе значення в сучасних умовах розвитку України. Виступаючи головною економічною базою створення й розвитку підприємства, капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу.

Першу спробу дати науковий аналіз капіталу зробив Аристотель, який увів поняття «хремастика» (хрема – майно, володіння). Під хремастикою Аристотель розумів мистецтво забезпечення достатку, або діяльність, спрямовану на накопичення багатства, на отримання прибутку, на вкладення і накопичення капіталу. Оскільки в античному світі важливу роль відігравав торговельний та грошовий (лихварський) капітал, то метою торговельної діяльності було безмежне накопичення багатства та постійне збільшення капіталу [3].

Класик буржуазної політичної економії А. Сміт ототожнював капітал з накопиченою працею, запасом (машин, інструментів, сировини, одягу, їжі, грошей, тощо) [4]. Д. Рікардо трактував його як засіб виробництва. Палка та камінь у руках первісної людини вважалися йому таким же капіталом як машини та фабрики.

На відміну від своїх попередників К. Маркс підійшов до капіталу як до категорії суспільного характеру. Розглядаючи матеріально-речову структуру капіталу, Маркс зазначав, що він складається зі знарядь праці, сировини, засобів до існування, матеріальних продуктів, певної суми товарів, мінових вартостей. Відповідно, дослідник під капіталом розумів вартість, яка за допомогою експлуатації робочої сили приносить додану вартість. Проте таке трактування передбачає, що вартість праці як товару завжди вище витрат на його придбання й не дає інструментарію для до-сліджень фінансових моделей сучасної економіки [5]. Тобто капітал виражав «історично визначені суспільно-виробничі відносини між основними класами суспільства – капіталістами і робітниками, які визначають систему експлуатації найманої праці» [6, с. 61]. Це визначення панувало тривалий час у СРСР. Погоджуємося із думкою І. Балабанова щодо того, що це визначення не

дає інструментарію для досліджень фінансових моделей сучасної економіки, оскільки базується на тому, що вартість праці як товару завжди є вищою над витратами на її придбання [7].

У числі трактувань капіталу варто згадати так звану теорію помірності, одним із засновників якої був англійський економіст Нассау Вільям Сеніор [3]. Праця розглядалася ним як «жертва» робітника, який втрачає своє дозвілля й спокій, а капітал – як «жертва» капіталіста, що втримується від того, щоб всю свою власність використати на особисте споживання, і значну частину її перетворює в капітал. На цій базі був висунутий постулат про те, що блага сьогодення мають більшу цінність, чим блага майбутнього. І, отже, той, хто вкладає свої кошти в господарську діяльність, позбавляє себе можливості реалізовувати частину свого багатства сьогодні, жертвує своїми сьогоdnішніми інтересами заради майбутнього. Така жертвовність заслуговує винагороди у вигляді прибутку й відсотка.

Ф. Бастіа, досліджуючи сутність капіталу, відзначає, що він засновується на трьох властивостях, які притаманні людині – передбачення, розуміння та помірність, а також зазначає, що капітал зростає сам собою під трійним впливом – діяльності, помірністю і безпекою [8]. На думку І. Фішера, капітал породжує потік послуг, які обертаються припливом доходів [9]. Чим більше цінуються послуги того або іншого капіталу, тим вище доходи. Тому розмір капіталу потрібно оцінювати на основі величини одержуваного від нього доходу. Таким чином, у поняття капіталу І. Фішер включав будь-яке благо, яке приносить прибуток своєму власникові (навіть талант). Аналогічної точки зору дотримується Д. Кейнс, який також розглядає капітал разом із його здатністю приносити дохід [10].

У наш час існують різні підходи до визначення капіталу – як сукупності засобів виробництва, або як суми грошей, що використовується в господарській діяльності з метою отримання доходу. Вважається, що перший підхід є більш широко розповсюдженим серед бухгалтерів, а другий – серед економістів. За другим підходом, капітал являє собою інтерес власників підприємства, що відображений в планових розрахунках підприємця, які звернені в майбутнє (формально вони подані в балансі у вигляді акціонерного капіталу та нерозподіленого прибутку). Природу капіталу найповніше відображає саме зростання його вартості в грошовій формі.

Сучасні вчені-економісти пострадянського простору мають різні думки щодо формулювання такої економічної категорії як капітал. У сучасних умовах будь-який об'єкт власності може бути джерелом доходу та об'єктом ринкової угоди. Особливий інтерес при цьому представляє бізнес як процес одержання прибутку, як власність, що приносить дохід. Основу бізнесу, його невід'ємну суть становить капітал. Капітал є реальним об'єктом для отримання прибутку. Тому, як вважає А. Грязнова, «капітал є матеріальною базою сучасної економічної системи» [11]. На думку В. Бочарова і В. Леонтьєва, капітал – це багатство, яке

використовується для його власного збільшення (самозростання) [12]. Саме інвестування капіталу у виробничо-торговельний процес формує прибуток підприємця.

А. Булатов визначає капітал як певну суму благ у вигляді матеріальних, грошових та інтелектуальних коштів, що використовуються як ресурс у подальшому виробництві; тобто визначає капітал як капітальні блага, які призначені для виробництва інших благ [13].

Відомі іноземні дослідники К. Р. Макконнел, С. Л. Брю і Ш. Флінн дотримуються схожої думки і відносять капітал до складу економічних ресурсів, а також називають його ще «інвестиційними ресурсами», «засобами виробництва» та «інвестиційними товарами» (тобто те, що у вітчизняній літературі називається реальним капіталом) [14]. Зазначимо, що під терміном «капітал» вони не мають на увазі гроші, мотивуючи це твердження тим, що гроші самі по собі нічого не виробляють. Тому окремо виділяється категорія «фінансовий (або грошовий) капітал», під яким розуміються гроші, які підприємство має в розпорядженні для закупівлі інвестиційних товарів. Вказуючи на багатогранність та широту категорії «капітал», ці автори дають йому наступні визначення: по-перше, капітал – це ресурси, створені людиною, що використовується для виробництва товарів і послуг, по-друге – це товари, які безпосередньо не задовольняють потреби людини; по-третє – це інвестиційні товари, засоби виробництва [14].

Ряд дослідників розглядають капітал разом з фінансовими ресурсами підприємства, оскільки вони мають одну й ту саму природу – грошові кошти. Але при цьому підкреслюється, що капітал є тою частиною фінансових ресурсів, яка призначена для розвитку виробничого процесу, а саме – придбання предметів праці (сировини, матеріалів, товарів тощо), знарядь праці, робочої сили та інших факторів виробництва [15; 16]. Іншими словами, капітал – це ті фінансові ресурси, за рахунок яких здійснюється формування активів підприємства, необхідних для здійснення його господарської діяльності. Через те, що капітал не може тривалий час знаходитися у вигляді грошових ресурсів, він є перетвореною формою фінансових ресурсів.

Деякі дослідники розуміють під капіталом гроші, які залучені до обороту (шляхом вкладення їх у підприємницьку діяльність, надання у позику) та приносять доходи від цього обороту [7; 17]. Проте вважаємо, розуміти під капіталом тільки грошові кошти є неправильним. У широкому розумінні ця категорія являє собою майно та грошові кошти, які здатні приносити дохід.

Дійсно, ряд дослідників розглядають під капіталом вартість, яка пускається в оборот з метою отримання прибутку [18]. І. Бланк дає наступне визначення капіталу – це матеріальні та грошові кошти, які інвестовані у формування активів підприємства для здійснення підприємницької діяльності [2]. Л. Грязнова та М. Федотова розуміють під капіталом не лише матеріально-речові фактори

виробництва, але й економічні відносини між суб'єктами створення доходу, і зазначають, що капітал «... є основою, внутрішнім змістом будь-якого процесу створення продукту або послуги, що здійснюється з метою отримання доходу» [11, с. 11]. Інші автори також вважають, що капітал являє собою вартість, яка авансована (або інвестована) у виробництво вартості з метою отримання прибутку (тобто відтворення нової вартості), і називають його вартістю, що сама зростає [16; 19].

Таким чином, сучасна економічна наука трактує капітал, як складну багатоаспектну категорію, еволюція якої відобразила історичний процес розвитку природи, форм руху, динаміки та структури товарного виробництва. Підсумовуючи зазначене вище бачимо, що в економічній теорії сформувалися п'ять підходів до визначення сутності капіталу [20]:

1. Предметно-функціональний підхід, згідно з яким капітал ототожнюється з нагромадженою працею, призначеною для подальшого виробництва або продажу й одержання доходу.

2. Соціально-економічний підхід, згідно з яким капітал трактується як економічна категорія – специфічні суспільні відносини, що виникають за певних історичних умов.

3. Грошовий підхід, згідно з яким капітал досліджується як фінансовий ресурс, що приносить дохід власникові у вигляді процента.

4. Ототожнення капіталу з часом як особливим економічним ресурсом, що визначає дохід підприємств як винагороду за відмову від задоволення поточних потреб заради отримання майбутніх благ.

5. Трактують капіталу як певного вкладення, завдяки чому забезпечується одержання доходу.

З позицій фінансового менеджменту капітал виражає загальну величину коштів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, вкладених в активи (майно) підприємства. З позицій корпоративних фінансів він відбиває грошові (фінансові) відносини, що виникають між корпорацією й іншими суб'єктами господарювання із приводу його формування та використання. Такі грошові відносини виникають між корпорацією (акціонерним товариством) як юридичною особою і її акціонерами (інвесторами), кредиторами, постачальниками, покупцями продукції (послуг), інституціональними учасниками фондового ринку й державою (сплата податків і зборів у бюджетну систему).

Зазначені вище визначення підтверджують той факт, що капітал має багато визначень і може трактуватися як матеріальні ресурси, сума грошей та нематеріальні ресурси. Але більшість поглядів на капітал є схожі в тому, що капітал здатний приносити дохід. Отже, уточнюючи вищезазначене, під капіталом слід розуміти матеріальні, грошові та нематеріальні ресурси, що авансовано у формування активів підприємства, необхідних для здійснення його господарської діяльності в довгостроковій перспективі, з метою отримання доходу та прибутку.

Прийняття рішень щодо управління капіталом є складним процесом, який розглядає різні варіанти

фінансування за відсутності єдиного підходу не лише підприємств однієї галузі, а й для одного підприємства на різних етапах його розвитку, і підлягає впливу з боку низки важливих і взаємозалежних внутрішніх і зовнішніх факторів.

Основними моментами, пов'язаними з внутрішньою специфікою діяльності, що визначають особливості формування та склад капіталу підприємств, є: організаційно-правова форма діяльності підприємства, наявна структура капіталу, рівень рентабельності операційної діяльності, розмір підприємства та стадія його життєвого циклу, ступінь фінансової стійкості, пріоритети власників і менеджменту щодо вибору способу фінансового забезпечення та ін.

Крім того, діяльність підприємств (та спроможність залучати і використовувати ті чи інші джерела формування капіталу) залежить від стану законодавчого процесу, рівня адміністративного впливу в економіку підприємств, стабільності кон'юнктури товарного ринку (стабільність цін на сировину та матеріали), кон'юнктури фінансового ринку (що впливає на вартість залучення певного виду капіталу), податкового навантаження на підприємство (частка сплачуваних непрямих і прямих податків у виручці від реалізації - брутто), ставлення кредиторів і інвесторів до конкретного підприємства, ступеня кредитного ризику та рівня потенціалу банківської системи, тенденцій розвитку інших галузей економіки тощо.

Взаємозв'язок і взаємозалежність внутрішніх і зовнішніх факторів впливу потребує комплексного розв'язання проблеми підвищення ефективності діяльності підприємств та забезпеченості їх капіталом у необхідних обсягах і видах. Визначені фактори є важливими та потребують урахування при організації фінансової роботи з управління капіталом.

Висновки. Питання про те, яка з перерахованих точок зору найкращим чином пояснює сутність капіталу, є дискусійним, оскільки кожна з них розкриває певний бік цього складного економічного явища і процесу. При існуванні на сучасному етапі економічного розвитку підприємств різної галузевої належності, розмірів, форм власності тощо. доцільним є дослідження питання ефективного управління їх фінансовим забезпеченням, оскільки можливості подальшого розвитку підприємницької діяльності в Україні можуть бути реалізовані за умови розумного управління капіталом, що вкладений у кожне конкретне підприємство.

Список літератури

1. *Финансовое планирование и контроль* / Под ред. М. А. Поукока и А. Х. Тейлора. Москва: ИНФРА-М, 1996. – 480 с.
2. Бланк И. А. *Управление формированием капитала*. Киев: Ника-Центр, 2000. 512 с.
3. Воробьев Ю. Н. *Финансовый капитал предприятия: теория, практика, управление*. Симферополь: Таврия, 2002. 364 с.
4. Смит А. *Исследование о природе и причинах богатства народов*. Москва: Эксмо, 2016. 1056 с.
5. Маркс К. *Капитал. Критика политической экономии*. В 3 т. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1955. Т. I.: Кн. II. Процесс производства капитала. 794 с.

6. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия / Гл. ред. А. М. Румянцев. Москва: Советская энциклопедия, 1975. Т.2. 560 с.
7. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента. Москва: Финансы и статистика, 2005. 528 с.
8. Бастия Ф. Трактат по политической экономии. Экономические софизмы. Экономические гармонии. Москва: Дело, 2000. 232 с.
9. Fisher I. *The Nature of Capital and Income*. New York, The Macmillan Company; London, Macmillan & Co., Ltd., 1906. 427 p. URI: <https://archive.org/details/natureofcapitali01fish>. (дата звернення 27.05.2018)
10. Кейнс Д. М. *Общая теория занятости, процента и денег*. URI: www.geocities.com/capitalhill. (дата звернення 27.05.2018)
11. Грязнова А. Г. [и др.]. *Оценка бизнеса* / Под ред. А. Г. Грязновой, М. А. Федотовой. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Финансы и статистика, 2006. 734 с.
12. Бочаров В. В. *Корпоративные финансы*. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 592 с.
13. *Экономикс* / Под ред. А. С. Булатова. Москва: Юрист, 2002. 896 с.
14. Макконнел К. Р., Брю С. Л., Флинн Ш. М. *Экономикс: принципы, проблемы и политика*. Пер. с 19-го англ. изд. Москва: ИНФРА-М, 2013. XXVIII, 1028 с.
15. Чупис А. В. [и др.]. *Финансовое положение предприятия (оценка, анализ, планирование)*. Сумы: Университетская книга, 1998. 331 с.
16. Романовский М. В. Врублевская О. В. *Финансы*. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрайт, 2013. 599 с.
17. *Экономика предприятия* / Под ред. В. Я. Горфинкеля, В. А. Швандара. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: 2007. 670 с.
18. Колчина Н. В., Португалова О. В., Макеева Е. Ю. *Финансовый менеджмент*. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2018. 464 с.
19. Поляк Г. Б., Акотис И. А., Андросова Л. Д. *Финансовый менеджмент*. Москва: Волтерс Клувер, 2009. 518 с.
20. Бланк И. А. *Финансовый менеджмент*. Киев: Эльга, Ника-Центр, 2004. 656 с.
5. Marks K. *Kapital. Kritika politicheskoy ekonomii* [Criticism of political economy]. Moscow, Gosudarstvennoye izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1955. T. 1: Book II. The process of capital production. 794 p.
6. Rumyantsev A. M., ed. *Ekonomicheskaya entsiklopediya. Politicheskaya ekonomiya* [The economic encyclopedia. Political economy]. Moscow, Sovetskaya entsiklopediya, 1975. Vol. 2. 560 p.
7. Balabanov I. T. *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of Financial Management]. Moscow, Finansy i statistika, 2005. 528 p.
8. Bastia F. *Traktat po politicheskoy ekonomii. Ekonomicheskiye sofizmy. Ekonomicheskiye harmonii* [Treatise on Political Economy. Economic sophisms. Economic harmony]. Moscow, Delo, 2000. 232 p.
9. Fisher I. *The Nature of Capital and Income*. New York, The Macmillan Company; London, Macmillan & Co., Ltd., 1906. 427 p. Available at: <https://archive.org/details/natureofcapitali01fish>. (accessed 27.05.2018)
10. Keynes D. M. *Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg* [The general theory of employment, interest and money]. Available at: <http://www.geocities.com/capitalhill>. (accessed 27.05.2018)
11. Gryaznova A. G., Fedotova M. A., ed. *Otsenka biznesa* [Business valuation]. Moscow, Finansy i statistika, 2006. 734 p.
12. Bocharov V. V., Leont'yev V. Ye. *Korporativnyye finansy* [Corporate Finance]. St. Petersburg, Piter, 2004. 592 p.
13. Bulatov A. S., ed. *Ekonomikc* [Economics]. Moscow, Yurist, 2002. 896 p.
14. Makkonnel K. R., Bryu S. L., FlinnSH. M. *Ekonomiks: printsipy, problemy i politika* [Economics: Principles, Problems and Politics]. Moscow, INFRA-M, 2013. 1028 p.
15. Chupis A. V. [and others]. *Finansovoye polozheniye predpriyatiya (otsenka, analiz, planirovaniye)*. Sumy, Universitetskaya kniga, 1998. 331 p.
16. Romanovskiy M. V., Vrublevskaya O. V. *Finansy* [Finance]. M., Yurayt, 2013. 599 p.
17. Gorfinkel V. Ya., Shvandar V. A., ed. *Ekonomika predpriyatiya* [The economy of the enterprise]. Moscow, 2007. 670 p.
18. Kolchina N. V., Portugalova O. V., Makeyeva Ye. Yu. *Finansovyy menedzhment* [Financial Management]. Moscow, YUNITI-DANA, 2018. 464 p.
19. Polyak G. B., Akodis I. A., Androsova L. D. *Finansovyy menedzhment* [Financial Management]. Moscow, Volters Kluver, 2009. 518 p.
20. Blank I. A. *Finansovyy menedzhment* [Financial Management]. Kiev, El'ga, Nika-Tsentr, 2004. 656 p.

References (transliterated)

1. Poukok M. A., Teylor A. Kh., ed. *Finansovoye planirovaniye i kontrol'* [Financial planning and control]. Moscow, INFRA-M, 1996. 480 p.
2. Blank I. A. *Upravleniye formirovaniyem kapitala* [Management of the formation of capital]. Kiev, Nika-Tsentr, 2000. 512 p.
3. Vorob'yev Yu. N. *Finansovyy kapital predpriyatiya: teoriya, praktika, upravleniye* [Financial capital of the enterprise: theory, practice, management]. Simferopol', Tavriya, 2002. 364 p.
4. Smit A. *Issledovaniye o prirode i prichinakh bogatstva narodov* [Research on the nature and causes of the wealth of peoples]. Moscow, Eksmo, 2016. 1056 p.

Надійшло (received) 30.05.2018

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Пічугіна Тетяна Сергіївна (Пичугина Татьяна Сергеевна, Pichugin Tatiana Sergeevna) – доктор економічних наук, професор, Харківський державний університет харчування та торгівлі, завідувач кафедри менеджменту організацій; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3248-3548>; e-mail: men_org@hduht.edu.ua.

Гукова Таїсія Василівна (Гукова Таисия Васильевна, Gukova Tayisiya Vasy'livna) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студент; м. Харків, Україна; e-mail: gukovataisia@gmail.com.